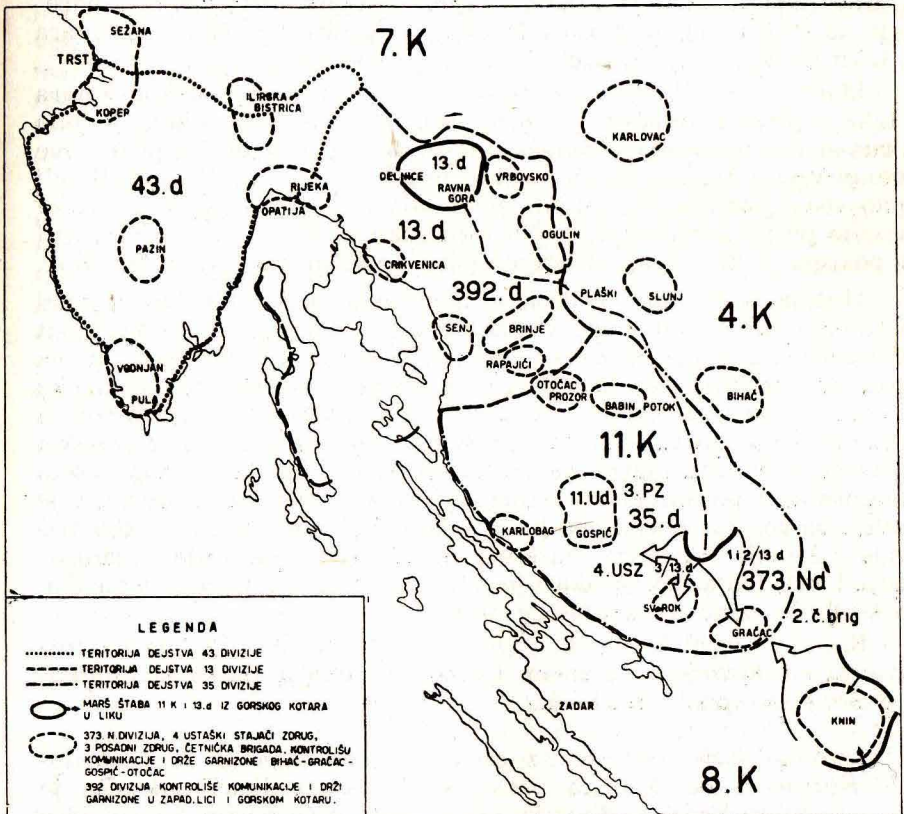

MARŠ 13. DIVIZIJE NOV U NOVEMBRU 1944.

Operativno područje 11. korpusa NOVJ obuhvatalo je Istru, Hrvatsko primorje, Gorski kotar i Liku. U jesen 1944. godine, 13. divizija je u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, 43. u Istri, a 35. u Lici. Iako objedinjene pod komandom korpusa koji se u to vreme nalazio u Gorskom kotaru, snage su bile odvojene, vezane za određene prostorije, bez veće međusobne zavisnosti i neposrednog sadejstva u izvođenju borbenih dejstava. To se naročito odnosilo na 13. i 35. diviziju jer su bile odvojene komunikacijama Senj — Josipdol — Karlovac kojom se neprijatelj koristio i imao niz utvrđenih i međusobno povezanih garnizona na celoj njenoj dužini.

Sema 1 — Obostrani raspored snaga na teritoriji 11. korpusa NOV početkom novembra 1944. godine

Pored većeg broja samostalnih i specijalnih jedinica, jačine bataljona do puka, neprijatelj je u Lici, Gorskom kotaru i Istri imao snage 392. legionarske, glavninu 373. i 11. ustašku diviziju. Ove snage držale su niz većih i manjih uporišta rasutih po celoj teritoriji u gradovima i na važnim komunikacijama koje je neprijatelj po svaku cenu nastojao zadržati da bi obezbedio izvlačenje snaga sa Balkana koje su bile sve više ugrožene prodorom sovjetskih snaga u Panonsku niziju i dejstvom saveznika u Italiji. Pored čvrste odbrane u dobro organizovanim uporištima, neprijatelj je jakim snagama povremeno preduzimao i ofanzivna dejstva radi deblokade napadnutih uporišta ili napada na naše snage, da bi ublažio njihov pritisak koji je bio sve češći, odlučniji i masovniji.

U duhu direktive Vrhovnog štaba, 8. korpus u periodu septembar—novembar razvija odlučna ofanzivna dejstva radi presecanja kopnenih i pomorskih komunikacija kojima se neprijatelj koristio u izvlačenju snaga iz Albanije i Grčke. Oslobodio je veliki deo Dalmacije i otočja i istovremeno potiskivao znatne neprijateljske snage na sever prema Lici. Da bi obezbedio uništenje neprijateljskih snaga u severnoj Dalmaciji i južnom delu Like, sprečio im povlačenje, ili, pak, ojačavanje svežim snagama sa pravca Gospića ili dolinom r. Une, Glavni štab Hrvatske krajem oktobra 1944. godine naređuje da se štab 11. korpusa i 13. divizije prebace iz Gorskog kotara u Liku na prostoriju između Gospića i Gračaca.

Marš je trebalo izvršiti slobodnom teritorijom Gorskog kotara i Like i preći komunikaciju Senj—Josipdol—Karlovac koja je bila u rukama neprijatelja. Pronaći i osigurati siguran prelaz preko ove komunikacije značilo je obezbediti uspeh marša, jer je neprijatelj imao malo izgleda da osujeti plan Glavnog štaba posle prelaska divizije preko komunikacije. Na završetku marša trebalo je napasti iz pokreta i likvidirati neprijateljska uporišta Lovinac i Sv. Rok.

Dužina marš-rute 13. divizije iznosila je preko 160 km, a marš je trebalo izvesti od 2. do 15. novembra. Površnim upoređivanjem ovih podataka moglo bi se doći do zaključka da u tome maršu nema ništa interesantno, jer izlazi da je divizija u proseku prelazila oko 13 km na dan. Međutim, za neposredne poslove oko pripreme i organizovanja marša utrošeno je dosta vremena tako da je izveden za svega 4 dnevna marša (prosečno po 40 km na dan), na pretežno planinskom i pošumljenom zemljištu, po kiši i snegu, a preduzet je posle gotovo danonoćnih borbi u drugoj polovini oktobra. Ako poredimo od ovih činjenica i uslova, detaljnije razmatranje organizovanja i izvođenja marša ukazuje na interesantna i poučna iskustva, od kojih ću samo neka istaći u ovom članku.

Reč je o radu komandi, prvenstveno štaba divizije, na organizovanju i rukovođenju maršem i zadacima oko prelaska komunikacije Senj—Josipdol—Karlovac.

Zamisao štaba divizije za prelazak komunikacije Senj—Josipdol—Karlovac. Zamisao za prelazak ove komunikacije doneta je 1/2. novembra kada se divizija još nalazila u Gorskom kotaru više od 50 km od komunikacije i neprijatelja. Po toj zamisli komunika-

ciju Senj—Josipdol—Karlovac trebalo je preći između s. Križpolje i s. Jezerane, likvidirati neprijateljsko uporište u s. Lipici koje se nije moglo obići jer se nalazilo na pravcu pokreta, a zatim produžiti marš do s. Saborski i Ličke Jasenice, gde se zadržati i odmoriti (vidi šemu 2).

Međutim, po dolasku divizije pred komunikaciju i dobijanja novih podataka o neprijatelju, od prethodne zamisli se odustalo. Komunikacija je pređena u poretku koji se bitno razlikuje od zamišljenog, na mestu udaljenom više od 10 km od planiranog.

Ovde se potpuno opravdano može postaviti pitanje: da li je uopšte bilo celishodno donositi zamisao za prelazak komunikacije na tako velikoj udaljenosti od nje? Do odgovora se može doći ako se razmotri situacija u vreme kada je štab divizije dobio zadatak i kada se počelo razmišljati o mogućnostima i načinu prelaska preko komunikacije.

Od 14. do 30. oktobra divizija je vodila gotovo neprekidne borbe sa jakim neprijateljevim snagama koje su 11. oktobra preduzele koncentričan napad na oslobođenu teritoriju u Gorskom kotaru sa pravaca Ogulina, Rijeke i Novog na jadranskoj obali. Usled 15-dnevnih danonoćnih borbi i napornih manevara, vrlo slabe i neredovne ishrane, oskudice u odeći i obući, kod boraca se osećao veliki umor. Za 2—3 dana, koliko su jedinice imale za pripremu marša, pomenute teškoće se nisu mogle prebroditi, pogotovo što je marš trebalo otpočeti što pre. Pored toga, očekivali su se hladniji dani i pogoršanje vremena sa snežnim padavinama (do čega je i došlo u toku marša), tako da je to moglo još više uvećati teškoće.

Sve je upućivalo na zaključak da u toku marša treba, koliko god je moguće, izbegavati borbu. To je bilo nužno i zbog toga što su diviziju očekivale borbe na novoj prostoriji odmah po završetku marša. Znači, da bi divizija izbegla nepotrebne sudare sa neprijateljem, marš je trebalo pripremiti u tajnosti, a izvršiti ga brzo i neočekivano.

Svakako da je osnovni elemenat o kome je trebalo voditi računa bio neprijatelj i njegov raspored. Štabu divizije bilo je poznato da su u napadu na slobodnu teritoriju u Gorskom kotaru, pored ustaških snaga, učestvovali 846. i 847. puk iz 392. divizije. Glavna ovih snaga zadržala se u rejonu Vrbovskog gde je prešla u odbranu. U toku 28. i noću 28/29. oktobra napadane su ove snage bez vidnijeg rezultata. 29. oktobra u 02.00 štab divizije je odustao od daljeg napada i naredio povlačenje snaga radi priprema za predstojeći marš. Po užurbanosti i aktivnosti koje je neprijatelj ispoljio u utvrđivanju moglo se zaključiti da očekuje ponovni napad i da se neće povući.

Ostale neprijateljeve snage koje su mogle ometati marš bile su oko komunikacije Senj—Josipdol—Karlovac. O njima je, zahvaljujući dobro organizovanoj obaveštajnoj službi, štab divizije imao tačne i iscrpne podatke odmah po prijemu zadatka. Bili su mu poznati ne samo jačina, sastav i naoružanje za većinu neprijateljevih uporišta, već broj i raspored bunkera, način vršenja službe u uporištima, spoljna obezbeđenja, patroliranje itd. Ove snage bilo je

lakše pratiti jer u jačini i sastavu nije dolazilo do većih i čestih promena. Sama uporišta su bila solidno organizovana i pripremljena za dužu odbranu (vidi šemu 2).

Dovođenje divizije u rejone bliže komunikaciji, a bez određene zamisli o načinu i mestu prelaska preko nje, skopčano je sa velikim rizikom. Naime, da bi se neprijateljeve snage u Gorskom kotaru što duže vezale za rejon Vrbovskog trebalo je diviziju držati blizu njih i time ih dovesti u neizvesnost u pogledu daljih naših namera. Ovaj boravak divizije u Gorskom kotaru bio je neophodan i radi toga da neprijatelj oko komunikacije što duže ostane pasivan, jer ako bi blagovremeno otkrio pokret divizije, sigurno bi preduzeo sve mere da je spreči u izvršenju zadatka.

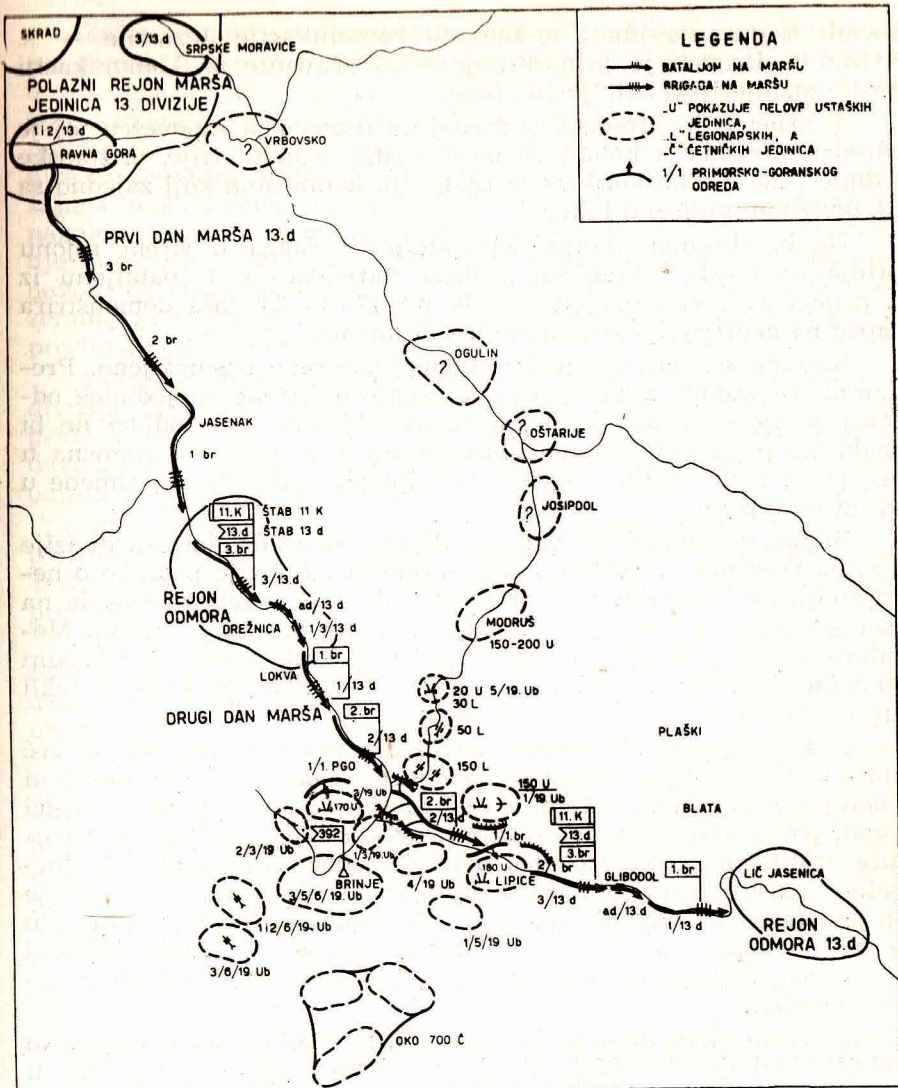
U takvoj situaciji divizija ne bi bila angažovana samo u likvidaciji uporišta u s. Lipici, kao što je njen štab prvobitno zamislio, već bi bila upletena u borbu i sa snagama u Gorskom kotaru, pa i ojačanjima koja je neprijatelj mogao vrlo brzo privući iz Ogulina, Karlovca i iz bližih garnizona gacke kotline i jadranske obale. Tada bi divizija vodila borbu ne samo radi prelaska preko komunikacije nego i duž cele marš-rute, a baš to je trebalo izbeći.

Premda je štab divizije raspolagao iscrpnim i tačnim podacima o neprijatelju na komunikaciji i koristio se njima u stvaranju zamisli, nije ostao pri tome, već je preduzeo mere za dopunsko izviđanje. Neposredno pre početka marša upućuje izviđačku četvu divizije u rejon Lipice, a u toku marša i jednu streljačku četvu, sa zadatakom da provere podatke o neprijatelju i otkriju eventualne promene.

Pored toga, trebalo je proveriti podatak od štaba korpusa prema kome je neprijatelj poseo rejon s. Lička Jasenica, s. Saborski, tj. prostoriju na kojoj je divizija trebalo da se odmori. Izviđački delovi trebalo je da ove podatke dostave pre dolaska divizije u rejon s. Drežnice. Izviđačka četa imala je i zadatak da sačeka prethodnicu pri prelasku komunikacije i da je obavesti o stanju puteva kojim je divizija trebalo da prođe.

I pored preduzetih mera, ipak su u ovom delu priprema za marš učinjene dve vrlo ozbiljne greške. Naime, ima se utisak da je štab divizije bio potpuno uveren da će marš izvršiti izabranim pravcem, te je celu izviđačku delatnost usmerio na taj pravac, i drugo, trebalo je obezbediti da štab divizije dobije rezultate provere stanja kod neprijatelja pre polaska iz Gorskog kotara. Ovako je divizija izbila pred komunikaciju Senj—Josipdol—Karlovac, a podaci o neprijatelju prispeli su dva dana posle toga.

Odluka za prelazak komunikacije Senj — Josipdol — Karlovac.
Pošto je padom mraka 2. novembra počela marš u jednoj koloni pravcem s. Ravna Gora — s. Vrelo — s. Jasenak — s. Drežnica, divizija se 3. novembra u prepodnevnom časovima prikupila u rejonu s. Selišće, s. Lokva, Drežnica. Narednog dana njen štab izdaje zapovest za marš po kojoj divizija 5. novembra u 17 časova produžava marš u jednoj koloni pravcem Drežnica — s. Jelvica — s. Lipica — s. Glibodol, s. Lička Jasenica — s. Saborski.

Sema 2 — Marševski poredak 13. divizije prema prvoj odluci

Po ovoj zapovesti 1. brigada u ulozi prethodnice dobija zadatak: napadom likvidirati neprijateljsku posadu u Lipici, a zatim ostavljajući jedan bataljon za obezbeđenje od s. Tomičeva Draga, produžiti marš do s. Saborski. Za izvršenje postavljenog zadatka brigada je ojačana artiljerijskim divizionom.

2. brigada je dobila zadatak: odbranom sa dva bataljona u visini tt. 631 — t. 684 obezbediti levi bok divizije od moguće intervencije neprijatelja od Jezerana i Stajnice. Sa druga dva bataljona zaštititi desni bok sa pravca Brinje — s. Križpolje, odbranom u visini raskrsnice puteva severozapadno od tog sela. Težište odbrane

bočnih osiguranja imati u zahvatu komunikacije Jezerane — s. Krišpolje. Brigadi je za miniranje i zaprečavanje na komunikaciji pridat inženjerijski bataljon divizije.

3. brigada je određena u divizijsku rezervu, a zapovešću joj je određen poredak u koloni da može zaštititi štab divizije, prištapske jedinice, kao i štab korpusa sa njegovim jedinicama koji zajedno sa 13. divizijom prelazi u Liku.

Da bi skrenuo pažnju neprijateljevih snaga u širem rejonu Brinja od mesta i vremena prelaza, naredeno je 1. bataljonu iz 1. primorsko-goranskog odreda da od 17 do 24 časa demonstrira napad na neprijateljsko uporište u s. Kamenici.

Kao što se vidi, sve je bilo dopro planirano i zamišljeno. Precizirani su zadaci, a za njihovo izvršenje određene su jedinice odgovarajućeg sastava i jačine, te se sa te strane ovoj odluci ne bi imalo šta prigovoriti da u međuvremenu nije došlo do promena u rasporedu neprijatelja, koje su uslovljavale i određene promene u našim postupcima.

Naime, prethodno je bilo zamišljeno da će do dolaska divizije u rejon Drežnice, izviđački organi dostaviti najnovije podatke o neprijatelju na komunikaciji i da će štab divizije i štabovi brigada na bazi tih podataka rešiti sve detalje za dalje izvođenje marša. Međutim, usled velikog nesklada između zadataka datih izviđačkim organima i vremena u kome ih je trebalo izvršiti, događaji su tekli suprotno očekivanju i željama štaba divizije.

U uverenju da će rezultati izviđanja potvrditi ono što se već znalo o neprijatelju, štab divizije doneo je odluku ne primivši ni jedan podatak koji bi potvrđivao njegovo uverenje. I tako, po logici stvari, jedna greška izaziva drugu. Dovedenu diviziju nije bilo moguće vratiti zbog toga što nisu prispeli podaci kojima bi se i „formalno” potvrdilo ono što je neprijatelju već bilo poznato. Čekanje tih podataka izazvalo bi duži boravak divizije u ovom rejonu, što bi bilo u suprotnosti sa već zauzetim stavom o potrebi brzog i iznenadnog dejstva kako bi se neprijatelj obmanuo i izbegli nepotrebni sudari.

Međutim, štab divizije je noću 4/5. novembra dobio dopunske podatke iz kojih se videlo da je neprijatelj napustio uporište u Lipici, ali da je poslednjih dana snagama nepoznate jačine poseo s. Lička Jasenica i s. Saborski, tj, marševski cilj divizije.

Na prvi pogled, dopunski podaci opravdavaju donetu odluku, pa čak i olakšavaju njeno izvršavanje, jer umesto rizika oko zauzimanja dobro utvrđenog uporišta u Lipici, koja se nalazi relativno blizu komunikacije i ostalih uporišta, divizija će imati posla sa izolovanim, od komunikacije udaljenim i za odbranu slabije pripremljenm neprijateljem.

Štab divizije, je međutim, drukčije rezonovao: rejon Drežnice udaljen je od Ličke jasenice i Saborskog oko 40 km. Izbijanjem u ovaj rejon ili nešto ispred njega, diviziju očekuje borba protiv snaga još neutvrđenog sastava i jačine u vreme kad bi jedinicama odmor bio neophodan.

Zašto je neprijatelj napustio garnizon u Lipici? Ako je to učinio planski i ako zna našu nameru, nesumljivo je da su mu snage u rejonima Ličke Jasenice i Saborskog jačeg sastava i ne jedine koje namerava angažovati u borbi protiv divizije. Ako je ova pretpostavka tačna, osnovni zadatak tih snaga u rejonima Ličke Jasenice i Saborskog bio bi da onemoguće diviziji da ovlada ovim položajima, dok bi ostale snage brzim dejstvom iz pozadine i sa bokova napale diviziju u vreme, na mestu i u poretku koji su za nju krajnje nepovoljni. Neprijatelju se pruža mogućnost za brz manevar i dovođenje snaga putevima koji iz rejona Brinje, s. Križpolje i Jerzerane, zatim iz gacke doline i duž železničke pruge, izvode na prostoriju gde bi se divizija zatekla.

Pošto je došao do zaključka da je naša namera otkrivena, da divizija na maršu može biti napadnuta jačim snagama sa više pravaca, na maloj za manevar nepodesnoj prostoriji, i da može biti dovedeno u pitanje izvršenje postavljenog zadatka, štab divizije odustaje od pomenute odluke.

Tako se divizija našla u situaciji da prikupljena stoji pred neprijateljem, bez odluke o tome šta, kako i kada treba da preduzme. Trebalo je brzo stvoriti nov plan i odluku za produžavanje marša i prelazak komunikacije.

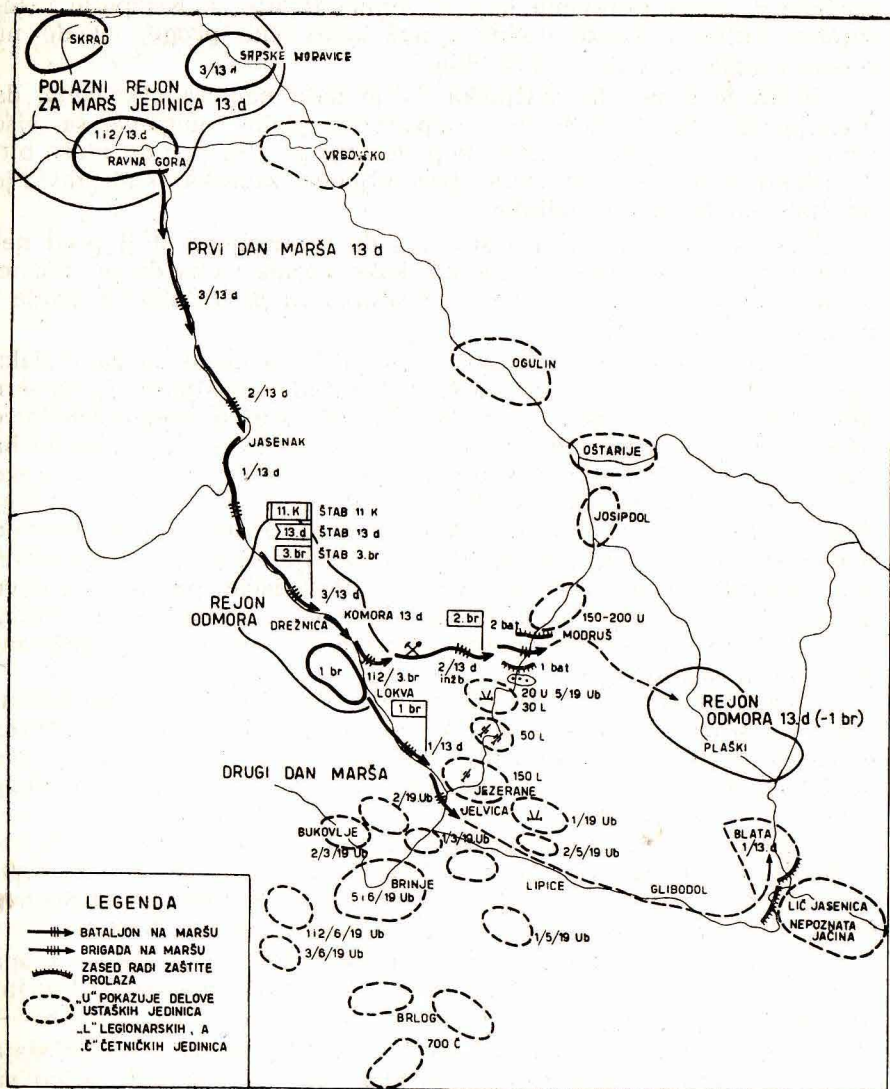
U ponovnoj proceni situacije u kojoj se polazilo od zaključaka zbog kojih se odustalo od marša prvobitno zamišljenim pravcem, ukazivano je na sledeće: duži boravak divizije u rejonu Drežnice može izazvati protivmere neprijatelja, te zbog toga ovaj rejon treba što pre napustiti. Jedini pravac koji iz rejona Drežnice vodi preko komunikacije bio je šumski put s. Drežnica — Alilovica — s. Modruš — Plaški. On je znatno kraći, ali za pokret mnogo teži od prvobitno zamišljenog. Na tom pravcu neprijatelj je imao i garnizon u s. Modrušu, jačine 150—200 vojnika. Postojećim putem je gotovo nemoguće da se kreće artiljerijski divizion, i savlađivanje teškog zemljišta zahteva povećan napor ljudstva i izuzetno naprezanje zaprežnih i tovarnih grla.

Pošumljenost prostorije od Drežnice do Modruša, tj. do komunikacije, pružalo je uslove da pokret počne danju sa proračunom da se pred komunikaciju izbije padom mraka. Tako bi pokretom danju u znatnoj meri bilo olakšano savlađivanje teško prohodnog zemljišta.

Ipak, marš ni ovim pravcem ne otklanja mogućnost dejstva neprijatelja iz rejona Ličke Jasenice i Saborskog i iz šireg rejona Ogulina u pravcu Plaškog, gde bi se divizija posle teškog i zamornog marša morala prikupiti i odmoriti pre nego produži kretanje.

Za vreme zadržavanja u ovom rejonu divizija bi delom snaga morala obezbediti bok i dalji pravac pokreta od vrlo verovatne intervencije neprijatelja sa pravca s. Saborski — Lička Jasenica — Plaški. U rejonu Plaškog najbolje je zaštititi diviziju sa položaja u visini s. Blata. Za uspešnu odbranu ovog položaja dovoljne su snage jedne brigade, a njihovo brzo i blagovremeno izbijanje u rejon tog sela omogućeno je pravcem preko Lipice koju je neprijatelj napustio.

Svestan svih teškoća koje mogu nastupiti, štab divizije se odlučuje za pravac i način izvođenja marša. Po novoj odluci, marš iz rejona Drežnice produžiti u dve kolone: glavna, sastava 2. i 3. brigada, štabovi 13. divizije i 11. korpusa sa prištapskim jedinicama, maršuje pravcem Drežnica — s. Modruš — Plaški. 1. brigada čini pomoćnu kolonu i maršuje pravcem s. Lokva — s. Jelvica — s. Glibodol — s. Blata. Po završetku marša zadatak brigade je da odbranom u visini Blata obezbedi diviziju od dejstva iz rejona s. Sabor-ski — Lička Jasenica.

Sema 3 — Marševski poredak 13. divizije po drugoj odluci

Prethodnicu glavne kolone sačinjavala je 2. brigada. Imala je da pređe komunikaciju na odseku Makovik — s. Modruš, ostavljajući u osiguranju po jedan bataljon severno i južno od mesta prelaza. 3. brigada sa dva bataljona kreće na čelu jedinica pri štabu divizije i korpusa, a sa dva na začelju, sa zadatkom da obezbeđuje kolonu u toku pokreta. Artiljerijski divizion vraća se u Gorski kotar u sastav 43. divizije.

Odlukom štaba divizije nije predviđena likvidacija posade u Modrušu već obilazak uporišta, iako se unapred znalo da će to predstavljati veliku teškoću jer nije bilo pogodnog puta za obilazak. Od napada na garnizon u Modrušu odustalo se radi toga da bi neprijatelj o prelasku divizije u plašćansku dolinu saznao što kasnije. Sem toga, nije se smela prelaziti dozvoljena granica fizičkog naprezanja boračkog sastava, jer bi to moglo imati štetne posledice na borbenu sposobnost divizije.

Treba istaći da je novom odlukom početak marša naređen istog dana kao i prethodnog, ali ne u 17 nego u 11 časova, dakle, znatno ranije.

Prelaz komunikacije Senj — Josipdol — Karlovac. Glavna kolona nije se za vreme marša sukobljavala sa neprijateljem. Prilikom prelaska komunikacije neprijatelj je dejstvovao artiljerijom severno od mesta prelaza, ali bez efekta. Kolona je završila marš 6. novembra do 10 časova i prikupila se radi odmora na severnim padinama Kapele u selima: Plavča, Božići, Kosanovići, Komadine, Obsenica i Vera.

Prethodnica je u toku pokreta noću sama iznalazila najbolji put, pri čemu je, potpuno prirodno, bilo dosta lutanja i nesigurnosti. Cele jedinice bile su angažovane da bi omogućile pokret protivtenkovske artiljerije i ostalih tereta koji su borci prenosili na izvesnim delovima puta. Naravno, sve bi prošlo sa manje tegoba da štab divizije nije u početku pogrešio jer nije uputio nikakve izviđačke delove koji bi blagovremeno izvideli pravac i pronašli najpogodniji put za obilazak Modruša i tako omogućili brži i sigurniji pokret.

Pomoćna kolona, međutim, sukobila se sa neprijateljem na prilazu komunikaciji u visini s. Kralić. U težnji da oslobodi put, prethodnica kolone, jačine bataljona, prešla je odmah u napad koji nije uspeo. Neprijatelj, brojno iste jačine kao i prethodnica, ali jači u naoružanju, uspeo je da zadrži položaj. Pristizala je i glavna kolona, te je normalno trebalo očekivati njen razvoj i uvođenje u borbu. Jedновременim i snažnim napadom brigada bi sigurno odbacila neprijatelja i oslobodila put za dalji pokret.

Komandant brigade, međutim, postupa drukčije. Prethodnici naređuje da, umesto odlučnog angažovanja, samo demonstrira napad i time veže neprijatelja za položaj. Iz sastava glavnine određuje jedan bataljon u prethodnicu i upućuje ga pravcem k. 567 — s. Rajkovići — Mokro — D. Stajnica — Glibodol. Ovim pravcem upućene su i ostale snage brigade, a kasnije, postepenim izvlačenjem iz borbe, istim putem je prošao i bataljon koji je obrazovao prethodnicu.

U daljem pokretu pomoćna kolona nije imala dodira sa neprijateljem, a položaj u visini s. Blata — Bjeljevina posela je u jutarnjim časovima 6. novembra.

Zapovešću za marš štaba divizije 1. brigadi, koja je bila u pomoćnoj koloni, određena je marš-ruta i zadatak po završenom maršu. Međutim, štab brigade je izabrao svoj pravac i izvršio pokret u određeni rejon.

Postavlja se pitanje — da li je postupak štaba brigade bio pravi i čime se rukovodio da tako postupi? Neosporno da je štabu brigade bilo jasno da će, ako razvije celu brigadu, lako odbaciti pa i razbiti neprijatelja i otvoriti sebi put. Ali, na ovo se nadovezivao i problem vremena koje je potrebno za razvoj brigade i napad. Zatim, neprijatelj je duž marš-rute, koja bi ovim bila otkrivena, mogao na još nekom mestu preprečiti put brigadi i nametnuti joj borbu. Ako se to dogodi brigada bi i u slučaju potpunog uspeha u otvaranju puta izgubila dosta vremena, a baš to je trebalo izbeći, s obzirom na njen zadatak po izvršenom maršu.

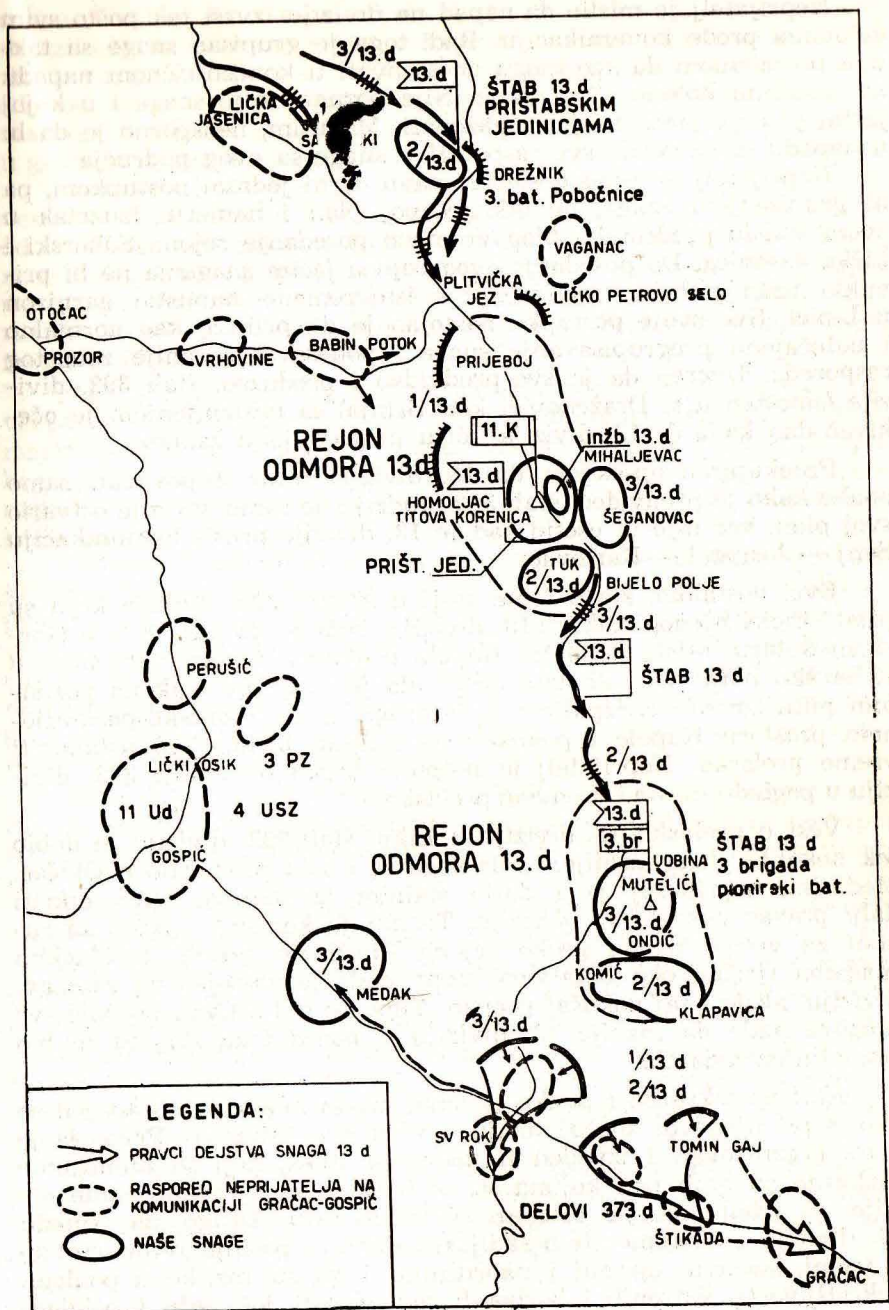
Zato je štab brigade, imajući neprekidno na umu potrebu osiguravanja divizije po izbijanju u rejon s. Blata, samoinicijativno i bez kolebanja delimično izmenio pravac pokreta. Rezonovanje i postupak štaba brigade nesumnjivo su bili ispravni i u skladu sa situacijom, što će potvrditi i dalji tok događaja.

Kakvo je bilo reagovanje neprijatelja pre, u toku i posle prelaska komunikacije Senj — Josipdol — Karlovac? Pre svega treba istaći da je neprijatelju verovatno bilo poznato da 13. divizija treba da se prebaci iz Gorskog kotara u Liku.¹ Imajući taj podatak, štab 392. divizije je poduzeo sve mere ne samo da omete prelazak komunikacije, već i da razbije i borbenu onesposobi 13. diviziju. Mada ne posedujemo originalni dokument iz koga bi se videlo šta je sve preduzeo štab 392. divizije da osujeti marš, ipak se na osnovu onoga što je poznato može dosta realno pretpostaviti osnovna koncepcija plana koji je stvorio komandant 392. legionarske divizije.

Neprijatelj je bio uveren da će 13. divizija marš izvršiti pravcem Ravna gora — s. Drežnica — s. Lipica — Lička Jasenica. Ovo uverenje verovatno je rezultirano iz činjenice što je to najkraći pravac i najpodesnija veza između Gorskog kotara i Like. Osu pravca čini komunikacija koja je pogodna za prebacivanje svih tereta, pa i motornih vozila. Na komunikaciji nije bilo garnizona, sem u Lipici, što nije predstavljalo ozbiljniju prepreku na pravcu pokreta jedne divizije.

Za neprijatelja je bilo najvažnije da otkrije vreme u kome će marš biti izvršen, a sve ostalo bilo je lakše rešiti. Radi toga je osobitu pažnju posvetio danonoćnom izvidanju prilaza komunikaciji Senj — Josipdol — Karlovac na pravcu s. Drežnica — s. Lipica, gde je očekivan nailazak divizije. Izviđao je na ograničenom prostoru i u velikoj tajnosti, da našim snagama ne bi dao bilo kakvo upozorenje da su zadatak i namera 13. divizije otkriveni.

¹ Neprijatelj je verovatno uhvatio i dešifrovao depešu koju je GSH uputio štabu 11. korpusa, ili je na drugi način bio blagovremeno obavešten — što se uostalom vidi iz istorije 392. divizije.

Šema 4 — Marš 13. divizije kroz Liku od 9—13. XI 1944. godine

Neprijatelj je mislio da napad na diviziju izvrši tek pošto svim delovima pređe komunikaciju. Radi toga je grupisao snage sa takvim proračunom da sve mogu učestvovati u koncentričnom napadu na izduženu kolonu 13. divizije. Nije poznato koje snage i u kojoj jačini je neprijatelj mislio angažovati. Međutim, neosporno je da bi u napadu učestvovala sve raspoložive snage sa ovog područja.

Neprijatelj je ostao dosledan stavu da ni jednim postupkom, pa ni grupisanjem snaga, ne otkrije svoj plan i nameru. Izuzetak u ovom smislu predstavlja blagovremeno posedanje rejona Saborski i Lička Jasenica. Da posedanje ovog rejona jačim snagama ne bi privuklo našu pažnju, neprijatelj je istovremeno napustio garnizon u Lipici. Sve svoje postupke nastojao je da prikaže kao normalno i uobičajeno pregrupisanje snaga i podešavanje ranije zauzetog rasporeda. Uveren da je sve predvideo i preduzeo, štab 392. divizije (smešten u s. Draženići kod Brinja) sa nestrpljenjem je očekivao dan kada će 13. divizija ući u pripremljenu zamku.

Preokupiran opsesijom da 13. divizija može dejstvovati samo onako kako je predvideo, štab 392. divizije ne samo što nije ostvario svoj plan, već nije ni osetio kad je 13. divizija prešla komunikaciju Senj — Josipdol — Karlovac.

Evo, uostalom, šta o tome stoji u istoriji 392. divizije koju su pisali oficiri njenog štaba: „13. divizija, koja je do sada bila u Gorskom kotaru, otišla je preko Kapele u pravcu istoka, verovatno u Krbavsko polje. 392. divizija očekivala je ovaj prelazak na poznatom putu između Križpolja i s. Jezerana, a ne u brdsko-pošumljenom prostoru Kapele i pokušala je stalnim izviđanjem ustanoviti vreme prelaska. Neprijatelj je potpuno uspeo obmanuti 392. diviziju u pogledu mesta i vremena prelaska”.

Vest o prelasku 13. divizije u Liku, štab 392. divizije je dobio tek nekoliko dana kasnije, posle čega se i sam premestio u Otočac. Međutim, neprijatelj je i dalje stalnim izviđanjem težio otkriti dalji pravac pokreta 13. divizije. To mu je konačno i pošlo za rukom za vreme marša preko rejona Plitvičkih jezera. Izviđačkim snagama (jačine oko bataljona) neprijatelj je nastojao da zaustavi diviziju, ali je i taj pokušaj propao. Time su definitivno propale sve njegove nade da razbije 13. diviziju, i pored toga što mu je bio poznat njen zadatak.

Korisna iskustva i pouke iz ovog marša mogu se izvući jedino ako se pri njegovoj analizi imaju u vidu dve činjenice. Prvo, da je marš organizovan i izveden u uslovima NOR, koji se umnogome razlikuje od onih pod kojima su se borile i dejstvovala ostale armije na frontovima u drugom svetskom ratu. Drugo, da između 13. divizije i savremenih pešadijskih divizija postoje bitne razlike u jačini, sastavu, opremi i naoružanju i da su razlike u pogledu pokretljivosti, vatrenih i borbenih mogućnosti još veće i očiglednije.

U oba svetska rata, zaraćene snage bile su redovno odvojene neprekidnom i uočljivom linijom fronta. Svi marševi i pokreti trupa jedne i druge strane izvođeni su iza te linije pod zaštitom svojih

snaga. Ukoliko bi u toku marša došlo do dodira sa neprijateljem, dolazilo bi do susretne borbe iz koje se, zavisno od situacije, prelazilo u napad ili odbranu. Znači, u organizovanju marša (što je zavisilo od konkretne situacije) predviđala se i mogućnost borbe u susretu, ali nikada se nije polazilo od toga da neprijatelj ima snage u granicama marševske zone.

Međutim, naš NOR je vođen u specifičnim uslovima jugoslovenskog ratišta, pa je borbenim radnjama dao svoje forme. Jedna od osnovnih specifičnosti NOR je nepostojanje uobičajene i povezanije linije fronta (iako se u to vreme već razvila frontalna komponenta). Iz ove okolnosti, pored ostalog, rezultiraju specifičnosti i razlike u načinu organizovanja i izvođenja borbenih radnji, pa i marša u NOR.

Marš jedinica je vrlo često organizovan i izvođen u tesnoj povezanosti sa postojanjem jačih ili slabijih neprijateljskih snaga u marševskoj zoni ili pravcu. Uspeh marša, a time i zadatka radi koga je preduzet, često je bio uslovljen, pored ostalog, i uspešnim napadom na snage neprijatelja koje su se nalazile na pravcu pokreta itd.

Podemo li od pretpostavke da u eventualnom ratu neće biti krutih i neprekidnih frontova, da će se borbena dejstva odvijati po pravcima, uz masovnu primenu svih raspoloživih borbenih sredstava radi uništenja ili neutralisanja protivničkog poretka na što većoj dubini, pri čemu će redovno dolaziti do brzih i dubokih prodora duž pojedinih pravaca — moramo biti načisto s tim da pokreti trupa i marševi jedinica neće biti isti kao u drugom svetskom ratu, nego će se morati prilagoditi novim uslovima.

Mada bi svako identifikovanje NOR sa uslovima nuklearnog rata u tom pogledu bilo nerealno i nenaučno, ipak izvesni postupci jedinica i metodi komandovanja mogu biti korisni i u eventualnom ratu.

Radi toga ćemo na bazi marša 13. divizije pokušati da iznesemo neke postavke koje bi se mogle primeniti i u eventualnom ratu.

Pre svega, potrebno je istaći veću ili presudniju ulogu i značaj izviđanja na maršu i u kretanju trupa uopšte. Ovo zbog toga što se pred izviđačke organe postavljaju složeniji zadaci nego ranije i što će od rezultata izviđanja često direktno zavisiti uspeh marša. Ne sme se zaboraviti da jedinica na maršu predstavlja vrlo osetljiv i rentabilan cilj i da će neprijatelj težiti da je desetkuje pre njenog angažovanja u borbi.

Osim toga, neprijatelj će težiti da onemogući svaki značajniji manevar u marševskoj zoni brzim i iznenadnim posedanjem i držanjem podesnih rejona i važnih objekata na komunikacijama, radi čega će upotrebiti vazdušne desante različite vrste, sastava i namene. Iz toga proizilazi da izviđanje mora biti blagovremeno organizovano duž cele marš-rute i na što širem frontu.

Opravdanost ove postavke može se sagledati na iskustvima 13. divizije. Da je izviđanje bilo blagovremeno organizovano ne bi došlo do toga da odluka štaba divizije ne bazira na poznavanju stanja kod neprijatelja, već na pustom priželjkivanju. Ili, sa koliko bi se manje

rizika, napora i teškoća izvršio marš po planiranoj odluci da su i na pravac preko Kapele upućeni izviđački organi.

U savremenom ratu duži marševi često neće biti izvođeni po odluci koja se donosi znatno pre početka marša. Velika dinamičnost u borbenim dejstvima, česte i velike promene u borbenoj situaciji, zahtevaće preduzimanje niza dopunskih mera da bi se obezbedio uspeh marša. Naknadno preduzete mere biće vrlo različite po obimu, Dok će u nekoj situaciji, na primer, blagovremenim posedanjem nekog rejona ili objekta na pavcu pokreta biti obezbeđen uspeh marša, u drugoj će biti neophodna promena marševskog pravca ili temeljita izmena u načinu izvršenja marša itd. Osnovno je postići to da jedinica neistrošena i neiscrpena stigne na marševski cilj. Međutim, najteža i najsloženija situacija biće ona kada se borbom cele jedinice koja maršuje bude morao obezbeđivati marš i izvršenje postavljene zadatka.

U težnji da se uspe u maršu, odlučujući značaj imaće i napadna dejstva. Premda će za pripremu napada redovno biti malo vremena, organizacija i planiranje moraju biti tako sprovedeni da garantuju uspeh. U slučaju neuspeha neprijatelj, koristeći se povoljnim uslovima i adekvatnim postupcima, može dovesti jedinicu u vrlo tešku situaciju. Napad na neprijatelja koji je presekao pravac pokreta mora biti brz i energičan. Brzinom dejstva u napadu i posle njega postiže se, pored ostalog, i to da protivmere neprijatelja kasne, da nisu u skladu sa situacijom, ostaju neefikasne itd.

Ako su usled jačine i sastava snaga, povoljnijih položaja neprijatelja i sl. mali izgledi za brz i potpun uspeh u napadu, bolje je ne primenjivati ga. U takvoj situaciji bolje je pribeci postupku koji neprijatelj ne očekuje. Tako se postiže iznenađenje, pre svega, načinom dejstva. Poučan primer u tom pogledu predstavlja odluka štaba 13. divizije da marš iz rejona Drežnice produži preko masiva Kapele.

Elastičnost u komandovanju predstavlja jedan od bitnih preduslova za uspeh marša, dok inertnost, preterana samouverenost i neblagovremenost u preduzimanju postupaka koje nalaže situacija vode direktno porazu.

Poznato je da se savremeni rat karakteriše velikom brzinom dejstava, čestim i naglim promenama situacije itd. Ove činjenice, pored ostalog, postavljaju pred starešine i štabove nove probleme i umnogome usložavaju njihov rad.

Ranije su starešine donosile odluku posle niza postupaka koji su zahtevali više vremena. Odluka u toku borbe redovno nije trpela značajnije izmene, usled čega je došlo do načela u komandovanju: „Donetu odluku po svaku cenu treba realizovati, jedino u slučaju očiglednog neuspeha, dopušteno je njeno napuštanje”. To je bio jedini element elastičnosti u komandovanju. Pri ovome ne treba zaboraviti da je od početka izvršenja donete odluke pa do saznanja da više nije u skladu sa uslovima situacije, prolazilo više časova, a ponekad i dana. Ostati u novim, bitno promenjenim uslovima pri starim postupcima, nije moguće, pa elastičnost u komandovanju dobija nov smisao i novu sadržinu.

U savremenim uslovima odluka za marš doneta znatno pre njegovog početka, najčešće neće biti i odluka po kojoj će se marš izvršiti, već samo osnova za početak. Starešine i štabovi, neprekidnim praćenjem situacije na maršu, moraju preduzimati odgovarajuće mere. Pomoćna kolona 13. divizije počela je marš po jednoj, a nekoliko sati kasnije produžila ga po drugoj odluci, iako su cilj i zadatak marša ostali nepromenjeni. Sam postupak je bio u skladu sa načelom da marš nije sam sebi cilj, nego neizbežna stepenica da bi se omogućilo izvršenje zadatka zbog koga se i maršuje. Zato svi postupci i sve odluke na maršu moraju biti u skladu sa zadatkom koji očekuje jedinicu na marševskom cilju.

U tesnoj vezi sa ovim zahtevima je i samoinicijativa potčinjenih koju treba neprekidno podsticati i negovati, jer će se starešine vrlo često naći u situaciji da potpuno samostalno donose vrlo značajne odluke. Te odluke će često biti u opreci sa nekim detaljima ranije izdatog naređenja, ali uvek i svagda moraju biti u duhu situacije i zadatka više jedinice.

Pukovnik
Dušan MILANOVIĆ